

Hembygden

i Medelpad & Ångermanland

NR. 1 2013

tema: Skogen och Medelpad

INNEHÅLL	
LEDAREN	2
LARS LEVI LAESTADIUS, ERIK PETER SELAHN OCH MEDELPADS EGEN VIOL	3
DEN GAMLA BILDEN	4
NÄR HELA SUNDSVALL BRANN	5
I MEDELPAD	6
LJUNGANDALEN	9
HEMSIDAN ÄR BARA TOPPEN AV ARBETSTIMMARS ISBERG	10
TRYGGHET	12
ALNÖ	13
DEN MYTISKA SKVADERN	14
EN HAIKU I ÄLGJAKTSTID	15
KULTURARVET I VÄSTRA MEDELPAD GÖRS TILLGÄNGLIGT	16
MIN PAPPA VAR POLIS I SUNDSVALL	18
"NU BLEKNAR ÅNGERMANLAND"	20
HAVERÖ HEMBYGDSGÅRD	21
RESA LÄNGS INDALSÄLVEN	22

Ledaren

Det här numret av Hembygden handlar i huvudsak om Medelpad, det lilla, delvis okända landskapet mitt i Sverige. Omgivet av mäktiga grannar med självklar plats i svenskarnas medvetande glömmar många svenskar bort det. I norr ligger Ångermanland med Höga Kusten, i väster Jämtland med Storsjön och Åreskutan, Härjedalen med sina fjäll och i söder Hälsingland med lin och Hälsingegårdar. Vad kan väl Medelpad ha att erbjuda, som kan tävla med dem.

I maj i år har vi chansen att lära deltagarna i Sveriges Hembygdsförbund riksstämma var Medelpad ligger och hur det ser ut här hos oss. Medelpad lär betyda vägen emellan och vårt landskap ligger verkligen emellan två mäktiga älvar, Ljungan och Indalsälven. Vi brukar säga att vi har det mesta inom våra gränser. Kust med fiskeläger, badvikar och industriminnen, Sundsvalls stad med en spännande arkitektur, livlig handel och kultur, Timrå i norr med industri och idrott och Ånge i väst, järnvägsknut och centrum för den delen av landskapet. Vi har leende älvdalar och jordbruksbygder, milsvida skogar och blånande berg. Medelpad har något att erbjuda till de flesta.

Vår landskapsblomma är granen vilket kan verka enkelt jämfört med Ångermanlands styvmorsviol eller Jämtlands brunkulla. Men vi är stolta över vår gran. Läs Selma Lagerlöfs berättelse om Medelpad i det här numret, så förstår du varför. Granen och tallen har i långa tider utgjort grunden för industrin i det här området från järnbrukens behov av träkol till dagens massa- och sågverksindustri.

Hästen Unik foto Sture Österlund

Dessutom finns det 20 hembygdsföreningar runt om i landskapets socknar som bara väntar på ert besök. Så när ni fått en liten smakbit av Medelpad nu i maj, så är vår förhoppning att ni blir nyfikna på vad mer vi har att bjuda på och kommer tillbaka. Vi lovar att ta emot er och se till att ni ska trivas.

Nästa nummer återställs ordningen och Hembygden handlar om hela vårt län. Temat för det numret är industrihistoria. Så fatta pennan och skriv.

Göte Nordmar
ordförande
Ångermanlands
hembygdsförbund

Margareta Johansson
ordförande
Medelpads
hembygdsförbund

Hembygden

i Medelpad & Ångermanland

Redaktör och ansvarig utgivare:

Anders Sällvin
Tel 070-66 21 500 / 060-421 08
anders.sallvin@hotmail.com

Hembygden i Medelpad & Ångermanland

utges av Medelpads och Ångermanlands Hembygdsförbund i 4 nummer årligen. Distribueras gratis i 10 ex. till samtliga hembygdsföreningar anslutna till förbunden.

Prenumeration 100,-/år, insättes på BG 5491-5806. Ange "Prenumeration Hembygden" samt ditt namn och din adress.

Lösnummer 30:- kan beställas av

Anders Sällvin: 070-66 21 500 / 060-421 08

Redaktionskommitté

Ann Renström
ann.renstrom@telia.com
Tel. 0612-214 16
Sunnanåker 301, 873 92 Bollstabruk

Margareta Johansson
margareta@vaxfoto.se
Tel. 060-931 11
Östloning 120, 860 40 Indal

Laila Söderström
laila.soderstrom@telia.com
Tel. 0613-331 15
Skallsta 504, 872 98 Noraström

Anders Sällvin
anders.sallvin@hotmail.com
Tel. 060-421 08
Åstön 765, 860 35 Söråker

ISSN 1100-0554

Form & tryck: Accidens, Sundsvall.

Besök våra hemsidor

www.hembygd.se/medelpad
www.hembygd.se/angermanland

Kommande nummer

Manusstopp nr 2, 2013: 30 april
Tema nr 2, 2013: Industrihistoria

Omslagsbild:

Karin Fällender: "Säll-skap"
Se även artikel sid. 20

Lars Levi Laestadius, Erik Peter Selahn och Medelpads egen viol

Höga bergåsar når ut ända till havet i landskapen Medelpad och Ångermanland. Området kallas ibland för "Höga Kusten". Staden Sundsvall inramas t ex av Norra och Södra Stadsberget som stupar rakt ner i havet. Inmot en mil väster om Sundsvall finns ett annat högt berg med branta sidor som botanister benämner Siljeberget medan kartan anger namnet Hällomsberget. De här höga bergen med branta stup har under århundraden fascinerat blomstervänner. Här har nämligen sydliga växter såsom hassel och lind överlevt i årtusenden tack vare att bergväggarna fungerar som kakelugnar och ger mildare dygnstemperatur och även längre vegetationsperiod intill stupen än trakten i övrigt. Vid Siljebergets "hängande trädgårdar" finns så stora hassellundar och annan sydligt betonad vegetation att man tror sig vara i södra delen av Sverige! Efter brandens och skogsbetets upphörande har frodvuxna granar börjat tränga undan hassel och lundväxter och därför görs idag naturvårdande borttagning av gran vid Siljeberget och andra så kallade sydväxtberg.

Framför Siljebergets branta stup finns en stor röd bondgård som idag ägs av paret Jan Johansson och Kerstin Rylander. I denna gård föddes 5 februari år 1789 Erik Peter Selahn enligt bl a minnesruna i Härnösands Stifts Tidningar år 1831. Hans föräldrar var skattebonden Pehr Ersson och hans hustru Sara Matsdotter. Föräldrarna ville gärna att Erik Peter skulle fortsätta som bonde på hemgården. Men församlingens präster upptäckte att Erik Peter var studiebegåvad och såg till att han år 1803 blev inskriven i Härnösands trivialskola. Efter att ha gått ut

gymnasiet fortsatte Erik Peter studierna i Uppsala. Liksom många andra bondestudenter bytte han från son-namn till ett namn som hänsyftade på hembygden. I Uppsala var Selahn rumskamrat med Pehr Brandell, en huvudgestalt i det norrländska religiösa livet under 1800-talet och präst i Nora församling, Ångermanland. År 1815 blev Erik Peter filosofie magister och var åren 1815-1819 pastorsadjunkt i sin hemförsamling Selånger. Han tillträdde 1820 tjänst som vice pastor i Säbrå församling, Ångermanland. Både Brandell i Nora och Selahn i Säbrå blev kända vida kring såsom yppersta predikanter. Folk vandrade ända från Lappland och Västerbotten för att höra deras predikningar i överfyllda kyrkor. "Äldre norrländska bönder förklarade att de aldrig förr hört försöningen i Kristus och nya födelsen predikas i sådan äkta luthersk anda före Brandell och Selahn" (ur Nordisk Familjebok, Uggleupplagan 1922).

År 1817 gifte sig Erik Peter med Margareta Lovisa Backmark och

de fick 5 barn. Bara 40 år gammal började han klaga på "tryck över bröstet" och avled 1830 vid en ålder av 41 år. Erik Peter Selahn var intresserad av naturen och särskilt dess blommor. Konstnären Rolf Lidbergs och läkaren Håkan Lindströms praktverk "Medelpads Flora", som utkom 2010, innehåller flera uppgifter som Selahn bidragit med från barndomsbygden i Silje by, Selånger socken bl a den nordliga växten älsvallat som pryder Selångersåns stränder.

Den store väckelsepredikanten Lars Levi Laestadius var under hela sitt liv hängiven botanist och delade intresset för växter med vännen Erik Peter Selahn. En försommar dag år 1824 besökte Lars Levi sin väns hembygd och de vandrade tillsammans upp i Siljebergets sydbranter. Samma höst skrev Lars Levi om upptäckterna i Kungliga Vetenskapsakademiens Handlingar: "Uti Medelpad vid Sundsvall eller vid pass 3/4 mil från havet finnes ett blomsterrikt berg, vid namn Seljeberget, hvars gynnade local framlockar många ▶

Medelpadsviol, Viola collina. Teckning Rolf Lidberg.

sydliga växtformer. Der finnes Lind, 2:ne temlingen tjocka träd, som buro mognade frukter. Kan- ske kan den finnas ännu längre norrut, om man hade undersökt alla bergsbranter, som finnas i Ångermanland. Dessutom finnas der Viola hirta, Herniaria glabra..” Sedan fortsätter Lasse, som han kallades av sina vänner, uppräknin- gen av arter vid Siljeberget och nämner även några vatten- växter i Selångersfjärden nedanför ”Sillångers prestgård”.

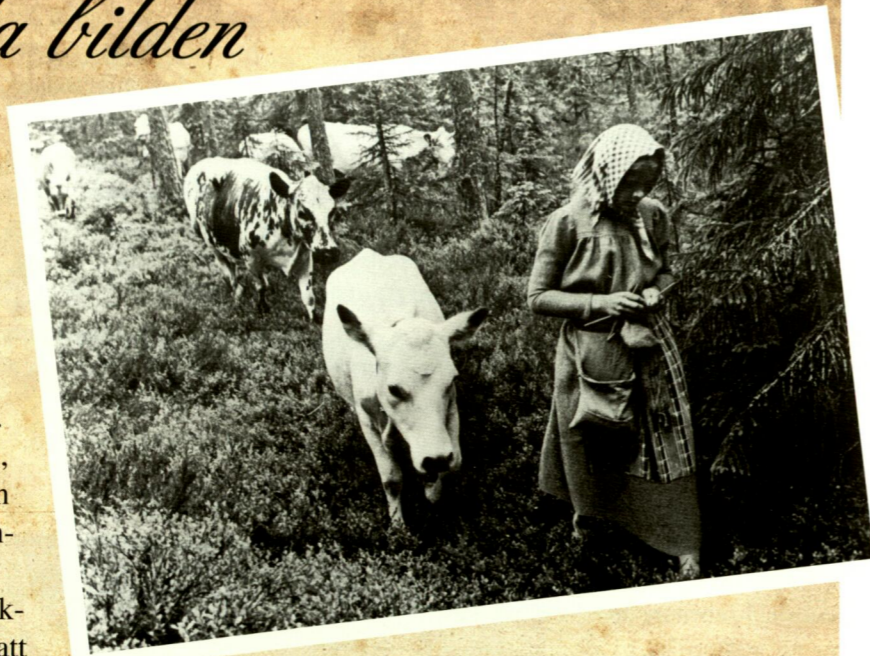
Mest sensationellt var Lars Le- vis uppgift om Viola hirta busk- viol som i likhet med ekar, grevar och baroner inte gärna passerar Dalälven. Senare under 1800-ta- let granskade man i herbariet Lars Levis violer från Siljeberget och fann att det istället var bergviol som på latin heter Viola collina, se Rolf Lidbergs akvarell. Denna älskliga, väldoftande viol har sitt svenska utbredningscentrum just i berg och lundar kring staden Sundsvall och finns även i gynn-

samma lägen västerut i Indals- älvens och Ljungans dalgångar. Många sundsvallsbor vandrar upp i Norra Stadsbergets sydbranter redan i slutet av april för att njuta av solens värmande strålar och av blommande sundsvallsviol. Sitt första svenska namn, sundsvalls- viol, fick Viola collina, i lektor Neumans svenska flora (1901) och lokalt fortsätter vi därför att säga sundsvallsviol. Det är liksom vår egen viol här i Medelpad!

Jan-Olof Tedebrand

Den gamla bilden

Skogsmarkerna runt bygden var tidigare viktig för krea- turshållningen. Från vår till höst gick kor, får och getter där, vallade av gårdarnas folk. Fäbodväsendet var utbyggt och varje by hade sin fäbod. Idag är de flesta stugorna borta, men platsen finns kvar som en öppning i skogen med avvikan- de flora mot omgivningen. Redan i mycket unga år, såg flick- orna och pojkar fram emot, att få följa med till fäbodvallen och hjälpa till med vallning och mycket annat, som hörde fäbodlivet till. Verkligheten var dock arbetsam. Som ”jetare” fick barnen, kanske redan från sjuårsåldern ta ansvar för kor och getter på skogsbetena. Ensam, med djuren som enda sällskap, och med historier om björn och varg i gott minne kunde dagen

kännas lång, innan det var dags, att föra djuren hem till fähuset igen.

På bilden vallas korna genom skogen. Lägg märke till stickningen i jäntans händer.

Ur Indals hembygdsförenings samlingar.

När hela Sundsvall brann

Den 25 juni 1888 klämtade kyrkklockorna i Sundsvall. Brand hade brutit ut väst på staden och spred sig snabbt österut mot de centrala delarna.

Midsommardagen det året var torr och solig och hade föregåtts av en värmeperiod. Sundsvall var en stad bestående av trähus ofta kombinerade med stall och ladugårdar. I staden fanns ett fåtal stenhus, Stadshuset vid torget, Sundsvalls banken vid Vän- gåvan, läroverket och kyrkan.

Elden fick ett förödande förlopp. Lågorna kastade sig från hus till hus. Det bristfälliga Brandförsvaret kunde inget göra för att stoppa den eldstorm som på tre timmar ödelade hela staden söder om Selångers ån. När elden bedarrat hade 400 fastigheter blivit lågornas rov, 5 personer dött och ca 9 000 män- niskor blivit hemlösa. Borgmästare Rudolf Björk skickade ett förtvivlat telegram till länsstyrelsen: ”Hela staden brinner. Hård nordvästlig storm. Mili- tär handräckning begärd från Östersund.”

Efter branden utreddes vad som orsakat katastro- fen. Branden sägs ha börjat vid handlare Styfs hus väst på staden och ett envist ryckte gjorde gällande, att elden uppstått vid oförsiktig hantering av lin- olja i handlarens uthus. Mer troligt är att elden var resultat av gnistor från ångslupen Selånger. Någon fällande dom förkunnades dock aldrig.

Klart var dock att en stor katastrof drabbat staden. Tältläger upprättades för de bostadslösa, pengar samlades in från hela landet för att lindra nöden, konungen reste upp för att bevittna skadorna och medförde från självaste drottningen 200 flaskor vin och filter till de drabbade.

Sundsvalls kyrka innan branden

Sundsvalls kyrka efter branden

Stadens styrande stod inför uppgiften, att ur as- kan tillskapa en ny stad. Man var överens om, att detta nya samhälle måste vara säkert mot bränder. Man hade till sin hjälp en stadsplan, som föreskrev en modern stad med breda esplanader och stenhus.

Men man förstod att nöden krävde, att tillfälliga trähus fick uppföras i väntan på den permanenta be- byggelsen.

Som hjälp i förvandlingen av staden hade bor- gerskapet sin tillgång på pengar. Någon tid innan förödelsen hade brandförsäkringar blivit på modet i

Sundsvall. Borgerskapets hus var försäkrade och ersättning för skadorna erhöles, något som så när knäckte försäkringsbolagen. Sundsvall var också ett världscentrum för handeln med sågade trävaror och det fanns gott om pengar i området.

De som inga försäkringar hade och som förlorade allt i branden var småfolket, hantverkare och arbe- tare. De flyttade ut från centrala staden som istället så småningom blev hemvist för de mer burgna.

När turbulensen kring stadens stadsplan lagt sig och de styrande beslutat att centrala Sundsvall skulle bebyggas med stenhus, påbörjades uppför-andet av den moderna ”Stenstaden”. I kvarter efter kvarter byggdes hus upp. Till sin hjälp hade bygg- mästarna en stor skara hantverkskunniga arbetare och några av den tidens främsta arkitekter. Stilele- ment hämtades från tidigare epoker. Tysk riddar- romantik blandades med inslag från renässansens Italien. Husen utsmyckades med målningar, skulp- turer, drakar och tinnar och torn.

Inga medel sparades för att få det präktigaste huset längs gatan. Författaren Ludvig Nordström beskrev ”Stenstan” efter ett besök: ”Stadens centrum [...]

I Medelpad

består av vad man skulle vara frestad att tro vara gamla slott från världens alla riken och historiens epoker, försålda på någon enorm arkitektkonkursrealisation. Det är som en armé av jätteplånböcker, ställda på högkant med ägarnas guldinitialer skimrande i den höga norrlandsluften.”

Interiörerna smyckades med glasfönster, stukatur, målningar och träarbeten. Hotellägare Knaust lät till och med uppföra en dubbeltrappa i italiensk marmor i sitt nya hotell.

Kung Oskar II lär ha utbrustit, när han såg Sundsvalls förvandling i juli 1894: “Nu har jag haft lyckan att se Sundsvall återuppstånden likt en Fågel Fenix, återuppstånden ur askan, i förnygrad och förskönad gestalt.”

Idag 125 år efter den förödande branden står fortfarande “Stenstan” kvar utan att ha förändrats nämnvärt. Den stora rivningsvågen på 50- och 60-talet drabbade inte staden. Tack vare en framsynt stadsarkitekt och kommunledning finns husen fortfarande kvar och bildar en bevarandevärd bild av förra sekelskiftets arkitektur och stadsplaneringsideal. Idag inser alla värdet av de präktiga husen och när elden ett par gånger slagit till mot ett “Stenstadshus” har de omsorgsfullt återställts.

Margareta Johansson
Indals hembygdsförening

Örnen och pojken voro ute i god tid nästa morgon, och Gorgo tänkte nog, att han skulle hinna långt uppåt Västerbotten den dagen. Men då bar det sig inte bättre, än att han hörde hur pojken sade för sig själv, att i ett sådant land, som det han nu for över, var det väl omöjligt för människor att leva.

Landet som låg under dem, var södra Medelpad, och där fanns rakt ingenting annat än odsliga skogar. Men när örnen hörde pojkens ord, ropade han genast: “Häroppe har de skogen till åker.”

Pojken tänkte på vad det var för en skillnad mellan de ljusa, gula rågåkrarna med sina vecka strån, som sköto upp på en sommar, och den mörka barrskogen med de fasta stammarna, som behövde åratals för att mogna till skörd. “Det vill gott tålmod till för den, som ska få sin bärgning från en sådan här åker,” sade han.

Mer blev inte sagt, förrän de kommo till en plats, där skogen var avverkad, så att marken var täckt bara av stubbar och avhuggna riskvistar. När de foro fram över stubbmarken, hörde örnen, att pojken sade för sig själv, att detta var en bra ful och fattig plats.

“Det är en åker, som blev avmejad förra vintern,” ropade örnen genast.

Pojken tänkte på hur skördemännen i hans trakt for ut på sina skördemaskiner i de vackra, ljusa sommarmornarna och på kort tid mejade av ett stort fält. Men skogsåker skördades under vintern. Timmerhuggarna drogo ut i vildmarken, där snön låg hög och kolden var som strängast. Det var ett drygt arbete bara att fälla ett enda träd, och för att avverka en skogsloft, så stor som denna, hade de väl måst ligga ute i skogen i flera veckor. “Det måste vara duktigt folk, som kan meja av en sådan här åker,” sade han.

När örnen hade gjort ett par vingslag, fingo de syn på en liten koja, som låg i kanten av stubbmarken. Den var uppförd av grova, obarkade stockar, var utan fönster och hade bara ett par lösa bräder till dörr. Taket hade varit täckt med bark och kvistar, men det var nu sönderfallet, så att pojken kunde se, att inne i kojans funnos endast några stora stenar, som hade tjänat till eldstad, och ett par breda träbänkar. När de foro fram över kojans, hörde örnen, att pojken undrade vem som kunde ha bott i en så eländig stuga.

“Skördemännen, som har mejat skogsåker, har bott här,” ropade örnen genast.

Pojken tänkte på hur skördefolket hemma i hans trakt vände tillbaka glatt och muntert från arbetet och hur det bästa, som mor hade i visthuset, bullades upp för dem. Här skulle de efter det stränga arbetet gå till

vila på hårda bänkar i en koja, som var sämre än ett uthus. Och vad fingo de att äta, det kunde han rakt inte begripa. “Jag är rädd för att det inte hålles några skördegillen för de här arbetarna,” sade han.

Lite längre fram sågo de under sig en förfärligt usel väg, som slingrade genom skogen. Den var smal och sned, backig och krokig, stenig och gropig och sönderskuren av bäckar på flera ställen. När de foro fram över skogsvägen, hörde örnen att pojken undrade vad som hade fraktats på en sådan väg.

“Det är på den här vägen, som skörden har förts till stacken,” sade örnen.

Återigen tänkte pojken på vilket lustigt liv det var därhemma, när de stora skördevagnarna, förspända med två starka hästar, drogo säden bort från åkern. Karlen, som körde, satt stolt högst på lasset, hästarna yvdes och kråmade sig, och bybarnen, som hade fått lov att klättra upp på kärvarna, sutto där och skreko och skrattade, halvt glada och halvt förfärade. Men här fraktades tunga stockar utför och uppför stupande branter. Hästen måtte bli som sönderdragen, körkarlen skulle väl mången gång känna sig förtvivlad. “Jag är rädd för att det inte har hörts mycken gamman utmed den här vägen,” sa pojken.

Örnen vingade sig framåt med väldiga vingslag, och om en liten stund kommo de till en älvstrand. Här sågo de en plats, som var alldeles betäckt med spånor, stickor och bark. Örnen hörde, att pojken undrade varför det såg så skräpigt ut därnere.

“Det är här, som skörden har varit stackad,” ropade örnen.

Pojken tänkte på hur sädesstackarna i hans trakt lades upp tätt vid gårdarna, som om de vore deras bästa prydnad. Här kördes skörden ner till en ödslig älvstrand och lämnades där. “Jag undrar om någon går hit bort i ödemarken, räknar sina stackar och jämför dem med grannens,” sade han.

En liten stund därefter hunno de fram till den stora älven Ljungan, som flöt fram i en bred dalgång. Genast var allt så förändrat, att de kunde tro sig vara komna till ett annat land. Den mörka barrskogen hade stannat på branterna ovanför dalen, och sluttningarna vore klädda med ljusstammiga björkar och aspar. Dalen var så bred, att älven på många ställen kunde vidga ut sig till sjöar. På stränderna låg en stor, rik bygd med präktiga och väl upptimrade gårdar. När de foro fram över dalen, hörde örnen, att pojken undrade över de ångar och åkrar, som funnos där, kunde räcka till för en så stor befolkning.

“Här bor skördefolket, som mejar av skogsåker,”

Sorteringsverket vid Lövudden,
ur Bengt Hammarbergs vykortssamling

ropade örnen.

Pojken tänkte på de låga stugorna och de kringbyggda gårdarna i Skåne. Här bodde bönderna i riktiga herrgårdshus. “Det ser ut, som om det skulle löna sig att arbeta i skogen,” sade han.

Örnen hade ämnat fara rakt mot norr, men när han kom ett stycke ut över älven, hörde han hur pojken undrade ven som tog hand om timret, sedan det hade blivit upplagt vid älvbrädden. Då svängde Gogo om och for österut neråt Ljungan. “Det är älven, som tar hand om det och kör det till kvarnen,” ropade han.

Pojken tänkte på hur noga det var därhemma, att inte ett korn fick spillas bort. Här kommo nu stora massor av timmer flytande i älven, utan att någon vårdade sig om dem. Han kunde inte tro, att mer än hälften av stockarna kom fram, dit de skulle. Somliga flöto mitt i strömfåran, och för dem gick allt väl, men andra färdades utmed stranden, och de stötte mot uddar eller blevo kvarliggande i vikarnas lugnvatten. I sjöarna samlade sig stockarna i sådan mängd, att de täckte hela deras yta. Där tycktes de ligga och vila hur länge som helst. Vid broarna fastnade de, i fallen hände det, att de bröts rätt av, i forsarna stannade de framför stenarna och byggde upp sig till höga, vacklande staplar. “Jag kan undra hur lång tid den här skörden behöver för att komma till kvarnen,” sade pojken.

Örnen fortfor att långsamt flyga neråt Ljungan. Över många ställen höll han sig still med utbredda vingar, för att pojken skulle få tid att se hur den här sortens skördearbete gick till.

Om en stund kommo de till ett ställe, där flottningsskarlarna arbetade. Och örnen hörde, att pojken undrade för sig själv vad det var för folk, som sprang fram utmed stränderna.

“Det är de, som tar vara på all den skörden, som har fördröjt sig på vägen,” ropade örnen.

Ljungandalen

Från kusten, där Ljungan har sitt utlopp, har Ljungandalen varit en viktig led till Norge. Det är en dalgång, som varit och delvis fortfarande är en jordbruksbygd, omgiven av skogar, som betytt mycket för försörjningen. Dalen har på grund av minskat jordbruk mist en stor del av sin befolkning. Några tätorter finns dock kvar. Matfors och Selånger är betydande orter. Matfors industri har spelat en stor roll inom pappersindustrin.

Selånger har numera sin största betydelse som sovstad till Sundsvall. Detsamma gäller om Nedansjö. Stöde är serviceort för omlandet och har inkorporerats med Sundsvall i sen tid. Stödehuset är en samlingspunkt för bygden. På Huberget bredvid Stödehuset ligger en hembygdsgård, som är välbesökt under sommarhalvåret. I Stöde har man i början av augusti en stor marknad, som är besökt av många.

Fortsätter man västerut inåt landet kommer man till Viskan, som kanske är mest känd för en numera nedlagd fångvårdsanstalt. Där finns en bro över Ljungan och far man över den kan man så småningom ta sig till Munkbysjön, som har mist både skola och butik. I september håller man marknad. Nära Munkbysjön ligger Flataklacken, som utgör Sveriges Mittpunkt.

Från Munkbysjön kan man åka söder ut till Naggen, en by som var bostad för mycket skogsarbetarfolk, men som numera för en tynande tillvaro. Man har mist både skola och butik.

Åker man mot Ljungandalen från Naggen via Munkbysjön, kommer man till Torpshammar. Där hade man tidigare en industri, därav namnet. I Torpshammar har man försökt etablera diverse utbildningar men inte lyckats så väl. Den största att-

raktionen är idag den tidigare disponentbostaden, Torpshammars Herrgård, som har goda resurser för konferenser och boende. Man kan också göra utfärder med båt på Ljungan från herrgården.

Cirka en mil väster om Torpshammar kommer man till Fränsta, som är den viktigaste serviceorten i Ljungandalen. Här finns folkhögskola, högskolekåren, läkarcentral med mera. Hembygdsgården ligger centralt i samhället och är värd att besöka.

Strax väster om Fränsta finns Vikbron, Sveriges längsta träbro, 133 meter lång. Går man över Vikbron kommer man till Viknäset med ett stort antal gravhögar från järnåldern.

Intill Fränsta ligger Getberget, en populär slalombacke. Getberget är en av många höjder, som finns utmed Ljungandalen. Den har, liksom flera av de andra höjderna, vulkaniskt ursprung och man kan samla bastusten i slutningarna.

Om man färdas vidare från Getberget kommer man till byn Ö. Här finns ett stort sågverk, Callans.

Nästa tätort på vägen västerut är Ljungaverk, som utvecklades kring sekelskiftet 1900 vid fallen i Ljungan och blev en industriort. Genom nedläggningar och omstrukturering har orten minskat, men där finns fortfarande en del industri. En halv mil väster om Ljungaverk hittar vi Hussborgs herrgård, som tidigare haft både hushålls- och skogsskola. Nu är Hussborg hotell, konferenscentrum och golfbana.

Far vi vidare på den "gamla" vägen kommer vi till Slöjdmuseet nära Borgsjö. Det är ett museum, som innehåller snidade träfigurer, som visar olika sidor av livet förr.

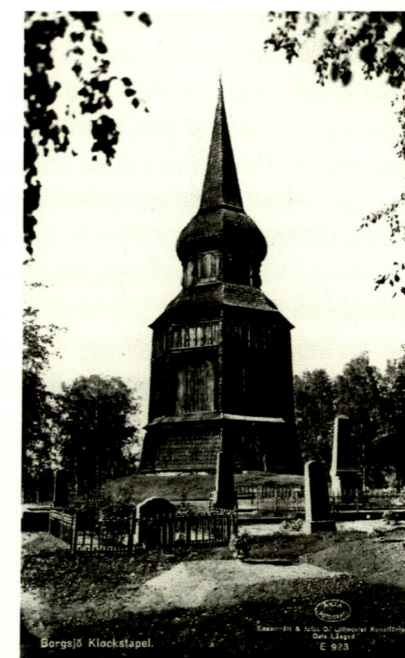
I Borgsjö finns en fin kyrka från 1700-talet med en klockstapel, som kallats "Kungen av trähus i Norden."

Inte så långt från kyrkan finns en hembygdsgård med många byggnader. I närheten hittar man Sankt Olofs källa där Olof Haraldsson 1030 skall ha rastat på sin väg hem till Stiklestad i Norge.

Mitt emot Borgsjöbyn, på andra sidan Ljungan, ligger Erikslund. I västra Medelpad har vi Ånge, som har varit en viktig järnvägsknut och ett postcentrum. Genom neddragningar på senare år har orten minskat i betydelse och antalet invånare sjunkit, men genom kommunal administration, hotell och restauranger, vårdcentral med mera är det dock fortfarande en viktig centralort för Ånge kommun.

Eftersom rubriken för presentationen gäller Ljungandalen, stannar jag här. Bortom Ånge finns dock en del orter som kan nämnas, Alby, Östavall, Överturingen etc.

Lars-Erik Larsson
Torps hembygdsförening

Klockstapeln vid Borgsjö kyrka, ur Bengt Hammarbergs vykortssamling

Hovvågs sågverk, ur Bengt Hammarbergs vykortssamling

Pojken tänkte på hur lugnt och fredligt folk körde sin säd till kvarnen hemma hos honom. Här sprungo karlar fram på älvstranden med långa båtshakar i händerna, och med möda och besvär hjälpte de timret till rätta. De vadade ut i strandvattnet, så att de blevo våta från topp till tå. De hoppade från sten till sten långt ut i forsarna, de vandrade omkring på de vaggande timmerhoparna så lugnt, som om de skulle ha gått på släta marken. Det var djävligt och rådigt folk. "När jag ser det här, måste jag tänka på smederna i Bergslagera, som handskades med elden, som om den vore alldeles ofarlig," sade pojken. "Dessa flottningskarlarna leker med vattnet, som om de vore herrar över det. De tycks ha kuvat det, så att det inte vågar skada dem."

Så småningom hade de närmat sig älvmyningen, och Bottniska viken låg framför dem. Men Gorgo fortsatte inte rakt fram, utan for norrut längs kusten. Han hade inte farit långt, förrän de sågo ett sågverk, så stort som en småstad. När örnen svävade fram och tillbaka över det, hörde han hur pojken sade för sig själv, att detta var en bra stor och präktig plats.

"Här har du den stora timmerkvarnen, som kallas Svartvik," ropade örnen.

Pojken tänkte på väderkvarnarna hemma i hans trakt, som lågo så fridsamt inbäddade i grönska och rörde vingarna så långsamt. Den här kvarnen, där skogsskörden skulle malas, låg tätt invid kusten. På vattnet framför den summo en mängd stockar, som en efter annan släpades med järnkedjor uppför en sluttande bro in i ett hus, som liknade en stor lada. Vad som skedde med dem därinne, det kunde pojken inte se, men starkt rassel och dån hörde han, och från andra sidan av huset kommo små vagnar utlöpande, som vore fullastade med vita plankor. Vagnarna foro på blanka skenor bort till brädgården, där plankorna

lades upp i staplar, som bildade gator, liksom husen i en stad. På ett ställe byggdes nya staplar, på ett annat plockades de gamla ner, och plankorna buros ombord på ett par stora skepp, som lågo och väntade på last. Det var vimlande fullt av arbetare, och bakom brädgården uppåt skogen lågo deras bostäder. "Här arbetar de så, att de måtte hinna såga opp all skog i Medelpad," sade pojken.

Örnen rörde vingarna en smula, och genast sågo de ett nytt stort sågverk, som var ungefär likt det förra, med såghus, brädgård, lastkaj och arbetarbostäder.

"Här har du en till av de stora kvarnarna. Det kallas Kubikenborg," ropade örnen.

"Jag ser att det kommer mer skörd ur skogen, än jag kunde tro," sade pojken. "Men nu är det väl slut med timmerkvarnarna."

Örnen rörde vingarna sakta, for förbi ännu ett par sågverk och kom fram till en stor stad. När örnen hörde, att pojken undrade vad detta var för en stad, ropade han: Detta är Sundsvall. Det är huvudgården i timmerbygden."

Pojken tänkte på städerna nere i Skåne, som sågo så gråa och gamla och allvarliga ut. Häruppe i den kulna nordan låg Sundsvalls stad innerst inne i en vacker vik och såg ny och glad och strålände ut. Det var något särskilt lustigt med den, när man såg den uppifrån, för i mitten stod en klunga höga stenhus, så präktiga, att det knappt fanns make till dem i Stockholm. Runt stenhuset var ett tomrum, och så vidtog en krans av trähus, som lågo trevliga och glada i små trädgårdar, men som tycktes veta med sig, att de vore mycket sämre än stenhuset, och inte vågade sig fram i deras närhet. "Det här är nog en både rik och mäktig stad," sade pojken. "Kan det vara möjligt, att det är den magra skogsmarken, som ger upphov till allt detta."

Örnen rörde vingarna och for över till Alnön, som låg mitt emot Sundsvall. Här råkade pojken i största förvåning över alla de sågverk, som klädde stränderna. De lågo på Alnön det ena bredvid det andra, och de lågo på fasta landet mitt emot, verk vid verk, brädgård vid brädgård. Han räknade åtminstone till fyrtio, men han trodde nog, att de vore ändå fler. "Det är underbart, att det kan se så ut häruppe," sade han. "Ett sådant liv och en sådan rörelse har jag inte sett på något annat ställe under hela resan. Det är ett märkvärdigt land, som vi har. Vart jag kommer, alltid finns det något för människor att leva av."

Selma Lagerlöf

Ur "Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige"

Hemsidan är bara toppen av arbetstimmars isberg

Ljustorps hembygdsförening har ju som många vet en alldeles enastående fin fotodatabas på internet.

Jag frågade Olof Ulander, som byggt upp det fysiska bildarkivet och tagit initiativ till och byggt upp hemsidan med stöd av Arnold Thunström, hur det hela började:

Mitt engagemang började 1999 när jag gick i pension. Arnold Thunström, ordförande i Ljustorps Hembygdsförening, frågade om jag kunde organisera upp de bilder som Ljustorps hembygdsförening samlat in. Man hade börjat digitalisera ca 100 bilder med 1990-tals teknik. Arnold hade lett många studiecirklar, som producerat en lång rad häften, där man dokumenterat centrala delar av Ljustorps historia. Det var *Lagfors gamla järnbruks historia*, *De vattendrivna ramsågarna*, *Flotningen i Ljustorp*, *Ljustorps finska bosättningar*, *Samerna i Edsåker*, häften om vem som bodde var i byarnas torparstugor m.fl.

En studiecirkel i Bredsjön blev närmast en institution för de berörda. Den här gruppen var verksam i ca 10 års tid och fick fram många bilder som lånades in, scannades, analyserades och lämnades åter. För att samla informationen kring varje bild infördes en blankett, vilket gav stadga åt informationsinsamlingen; en byråkratisk blankett för att åstadkomma en besjälning av bilderna. Dessa blanketter blev senare ett perfekt underlag för att skriva in data i bild databasen Theodor.

Jag gjorde en struktur med alla drygt 30 byar i Ljustorp och Arnold skrev ned de historiska fakta vi hade per by. Det var också ett bra ställe att dokumentera speciella händelser och berättelser som kunde knytas till en by.

Hemsidan blir till

Jag tyckte att det fanns mycket material förutom bilderna, som borde göras tillgängligt för före-

Deltagare i Bredsjöcirkeln vid en presentation 1999. Till vänster i bild ses Arnold Thunström.

Olof med deltagare i utflykten till Glupen 9 september 2006. Foto: Torsten Sundberg

ingens medlemmar och allmänheten/forskare, så därför beslöt jag mig för att bygga en hemsida. Adressen kom att bli: www.Ulander.com/Ljustorp. Nu öppnade sig möjligheten att enkelt publicera sådant som inte fanns med i Arnolds alla skrifter, men som ändå kunde vara intressant. Ett uppskattat inslag på Ljustorps hemsida på 2002-2008 var månadens bild. Två sådana bilder och bildbeskrivning presenteras nu i varje nummer av Ljustorpsbladet.

Olof berättar att även föremål presenteras på hemsidan.

Det behöver ju inte vara dyra föremål utan föremål som blev intressanta genom att de kunde presenteras med en historia. Jag skapade en grupp med kunniga personer, som hjälpte till att berätta om föremålen. Det utmynnade i "Månadens föremål", som pågick i 79 månader. Dessa föremålsbeskrivningar har resulterat i massor av kontakter inom och utom landet.

Brinner även för sevärdheter

Olof gillar att hålla många bollar i luften. Ett annat ämne som han ägnat mycket tid är att presentera sådan som kan vara intressant för besökare i Ljustorp med omnejd.

Ett annat ämne som jag gav mig på tidigt var att försöka presentera sevärdheter. Arnold bidrog med kunnande och ett brett kontaktnät. När en plats var kartlagd, dokumenterad och då ofta publicerad på hemsidan ordnades vandring på platsen, ibland med kolbullar och fika men alltid med berättelser. Så gjorde vi med Tolvmansbodarna, Edstabäckens för-

I Bredsjöcirkeln kom det fram många bilder som fint berättade om sin tid. Från Skälgården. Fotot är daterat till före 1925, fotograferat på glasplåt. Fotograf: Albin Johan Lindström. Hela familjen poserar och geväret visas.

industriområde, Skäljomsbäcken och Glupen. Det kunde komma 50 personer till sådana träffar. Varje sådan händelse och många andra blev i sig en ny berättelse, som dokumenterades och publicerades. Av de 145 reportagen har en del valts ut för att beskriva cykliska händelser i Ljustorp under rubriken Ljustorpsåret.

Hembygdsföreningen hade i många år jobbat med att sätta ut skyltar och märka upp stigar med stöd av Margareta Bergvall på läns museet. Arbetet med skyltar har utvecklats successivt och numera deltar jag, stigfinnaren Elistabet Nilsson och Lena Liljemark i ett Liederprojekt, som hittills resulterat i att vi kartlagt och dokumenterat ca 30 stigar, med angivna Gps-koordinater. Detta är publicerat på en egen hemsida. www.upplevLjustorp.se/vandra.htm. Varje stig finns dessutom på ett dubbelsidigt A4-ark med historia, kartor och stigbeskrivning som delas ut på turistställen.

Fotodatabasen blir till

Olof insåg tidigt såg att bilderna kunde skapa sammanhang och beskriva förändring och utveckling.

Bilderna behövde bearbetas och jag försökte sätta mig in i de verktyg som fanns. Med möjlighet att anpassa bilderna byggde jag upp först korta sekvenser som lades ut på hemsidan. Text Jordbruksarbete i början på 1900-talet, De första motorfordonen, Skogsarbete, osv.

Sedan blev det riktiga PowerPoint presentationer ofta 2 x 45 min, lämpliga för en berättarkväll på hembygdsgården och andra ställen. Några exempel:

140 år genom fotografernas linser, De första motorfordonen, Flotningen i Ljustorp, Gamla bilders historia för framtiden, osv. Ca 25 olika presentationer av denna typ och över 50 framföranden har det blivit. Några av dessa presentationer gjordes om till bildspel för hemsidan. Materialet har också blivit bas för ett antal bildutställningar.

Arbetet i hembygdsrådets it-kommitté ledde till att databassystemet Theodor blev anpassat för hembygdsföreningar och blev tillgängligt. Olle Burlin gjorde en version av Theodor, där bilder blir sökbara via internet. I mars 2008 var vi klara med registreringen och strax därpå kunde databasen publiceras på internet. Bild databasen fick nu ett mycket stort gensvar. Det året ökade antalet besök på hemsidan med 38 % till 9000 besök. De som uttryckte största glädjen var utflyttade ljustorpare och deras barn. Läns museet har under 2011 valt att anpassa Ljustorps bild databas till det stora Europeiska projektet Europeana där Ljustorps bildhistoria nu är sökbar.

Olof har sedan gått vidare och utvecklat hemsidan, så att det går att söka information om vissa platser via karta. Nu går det att hitta intressant information om 350 platser genom att klicka på platsen i en karta för ändamålet som finns på hemsidan.

Ljustorps äldre historia presenteras

Olof har även under senare år ägnat mycket tid åt den äldre historien som kan kopplas till Ljustorp.

Ett omfattande arbete blev PowerPoint presentationen av Ljustorps medeltid. Ett försök att tydliggöra den tekniska och sociala utveckling som skedde under denna omvälvande tid.

En av PowerPointpresentationerna kunde vidareutvecklas till en bok "Vårfloden 1919 i Ljustorp" som kom ut strax före jul 2012. Den finns att köpa i Läns museets bokhandel.

Den som läser detta blir nog imponerad av allt som Olof åstadkommit, men han är inte nöjd med det som uppnåtts, utan vill ständigt gå vidare mot nya mål. Det senaste projektet innebär att tillsammans med Gunnar Berglund göra Ljustorp Ting-

Alnö

slags Domböcker tillgängliga via hemsidan, www.ulander.com/ljustorp. Domboksprojektet är mycket omfattande och domboken från 1609 till 1750 är utlagd och kan läsas på hemsidan. 1650 till 1750 har indexerats av Gunnar, vilket ger möjlighet att via ca 30 000 länkar in i materialet hitta var en viss person eller ort är nämnd.

När jag söker i databasen (theodor.ylmse/foto) eller bläddrar på hemsidan (www.ulander.com/ljustorp) så försvinner jag bort till en annan tid, till en, som det synes vara, annan värld, men ändå var det inte så länge sedan. En sådan här bilddatabas är en outtömlig källa till information om de människor som levat och den bygd de levde i.

Olle Burlin

Trygghet *Tillägnas Einar Fernström*

När jag började som delningssägare skötte jag ett tag delningsramen på en klentimmerlinje. Ovan och nervös som jag var hade jag svårt att få klovorna att gå som jag ville. De vred sig och ormade sig som vore de levande väsen, som ville de inte bli sågade. Klovorna ska gå ända i ända allt för ackordet och produktionen var den läxa jag skulle lära mig. Men hur får man dem att gå ända i ända och hur klarar man produktionen när klovorna är som levande väsen. Det var en kall höstdag timret var fruset och hårt det var djävligt att vara ovan. Så plötsligt gick klovorna som jag ville dom gick ända i ända lugnt och precis som dom skulle. Jag förstod ej vad som skedde förrän jag vände mig om och såg förklaringen. En liten äldre man till synes oansenlig stod där bakom mig. Han lade handen lätt på kloven och kloven lydde beskedligt som dresserad av en cirkusdomptör. Liten och grå tycktes han nu när han gick som tolkkapare, liten och grå som en hustomte.

Och likt hustomten fanns han nu här där hjälpen så väl behövdes. Med många långa hårda år vid en delningsram i kroppen hade han kunskapen. Kunskapen om hur man mästrar ostyriga klovar. Hans blick var lugn och säker, hans hand lätt men bestämd. Visserligen stukad av åren, kroppen trivdes inte längre med ett hårt skift vid ramen, men kunskapen fanns kvar. Han var vad man bör mena med yrkesmannen. Lugnt, utan stora åtbörder visade han sin skicklighet, Och kloven lydde och ramen lydde. Det var i det ögonblicket jag kände en trygghet som jag rörs av ännu. Det är en skön känsla man erfar när yrkesmannen lugnt med lätt hand visar nybörjaren till rätta. Det är så man vill erhålla kunskap, I en anda av trygghet.

*Arnold Bengtsson i "Dikter från Tunadal",
utgivet till ABF Forum i Sundsvall 1978.
Arnold var då kantare på Tunadal sågverket.*

Alnö bildades för 570 miljoner år sedan genom vulkanisk verksamhet. Ön är 15 km lång och sex km bred på bredaste stället. Ön har ca 8500 innevånare. Under sommaren fördubblas innevånarantalet eftersom Alnö är ett mycket populärt sommarställe.

Berggrunden innehåller flera världsunika mineraler där den mest kända är Alnöit. På Alnös norra del finns åtta geologiska lokaler samt flera fornminneslämningar och gravkullar.

Alnöbron är 1042 meter lång och var Sveriges längsta bro fram till 1972 då Ölandsbron byggdes. Den är 42 meter hög och har 40 meter fri segelhöjd och invigdes 1964.

På norra ön ligger Alnö gamla kyrka, den är uppförd under senare delen av 1100-talet och är Medelpads äldsta bevarade kyrka med en interiör som är en av de förnämsta i landet. Speciellt sevärd är den 800 år gamla dopfunten som räknas till en av Nordens förnämsta kulturfö-

Dopfunten

remål. Den används vid dop i den nya kyrkan, som är byggd 1895-96 i nygotisk stil.

I anslutning till kyrkorna ligger hembygdsgården med Sägverksmuseum, stentutställning och Café Tunet.

Alnö har tre naturreservat, Stornäsets reservat är en mycket viktig rastplats för flyttfåglar – en av landets förnämsta.

Alnö gamla kyrka

På en ö norr om Alnö ligger Långharsholmens naturreservat med riklig förekomst av kalksten, vilket gör att många sällsynta växter trivs här. Betade strandängar och lövskog med rikt fågelliv. Båt krävs för överfart.

På norra Alnös högsta punkt ligger Smedsgårdens naturreservat med en unik flora och några gravkullar.

Några kilometer längre norrut, vid Hörningsholm, hittar man Tors lokal, det tredje Folkets Hus som byggdes i Sverige och var det första på landsbygden. Byggnaden är ett knubbus (med stomme murad av plankstumpar) och invändigt finns en dekorationsmålning av JA Holmberg föreställande Tors strid med jättarna, som symboliserar husets namn och arbetarrörelsens kamp.

På södra och östra Alnö finns fina badvikar och sandstränder, som Slädaviken, Grönviken, Hartungviken, Tranviken och Bänkåsviken. Sommaridyllen Spikarna, ett fiskeläger med sjöbodas, kapell, lotsplats och café.

Sommar-restauranger finns i Tranviken och Vindhem, som även har en av Alnös fyra småbåtshamnar.

Ett sågverksmonument över sågverkstiden 1860-1963 finns på torget i centrum, som minner om Alnös 19 sågverk. Idag finns ett antal byggnader och kajer kvar som vittnar om alla de samhällen som byggdes upp ▶

kring sågverken, ofta är det svårt att veta vilka äldre byggnader som hörde till sågarna.

I centrum finns också bensinstation, affärer, pizzerior och restauranger.

Schymbergsgården är också belägen på Alnö, som är Hjordis Schymbergs barndomshem och donerades till stiftelsen 1999 med syfte att åter fylla den med sång och musik och kulturellt liv.

Anne Strandlund

Tors lokal

Bilderna tillhör Murberget, foton Björn Grankvist och Lars-Göran Spång

Medelpads mest kända djur, den mytiska Skvadern

Medelpads fornminnesförening har i sina ägor, ett av landets mest egendomliga djur – Skvadern. Det är en korsning mellan en hare och en tjäder – framliden från haren och bakkdelen från tjädern. Dess latinska namn är *Tetrao lepus pseudo-hybridus rarissimus L.*

Bakgrunden till att Skvadern hamnade i Medelpads fornminnesförenings museum är följande. På Lövudden i Indalsälven fanns en flottningsinspektör vid namn Håkan Dahlmark. Han var jägare, känd för sina jakthistorier. En historia handlade om en bevingad hare. Den skulle han ha skjutit under en jakt i Lunde 1874. Han hade döpt djuret till en "Skvader".

1907 gav Dahlmans hushållerska honom i födelsedagspresent en tavla målad av Halvar Frisendahl föreställande en "Skvader". Tavlan skänkte Dahlman senare till Fornminnesföreningen.

Fornminnesföreningens intendent Carl Erik Hammarberg fick en idé. Han kontaktade konservatorn Rudolf Granberg och bad honom skapa en uppstoppad version av Skvadern. Den var klar 1918 och har sedan dess kunnat beskådas på museet på Norra berget.

Ur Bengt Hammarbergs vykortssamling

Ännu idag lever legenden om skvadern i Sundsvall och Medelpad. Det är ett älskvärt djur som blivit ett begrepp långt utanför landskapet. Nu har det lilla uppstoppade djuret fått sällskap på berget av en stor träskvader i lekparken där barn i alla åldrar kan pröva på en tur i Skvaderns mage.

Margareta Johansson

En Haiku* i älgjaktstid

*Sitter. Regn trummar.
Bössan ligger våt bredvid.
Rumpan själv är blöt.*

Det är första älgjaktstiden. Den kunde inte ha börjat sämre. Förutom det extra starka och ihållande regnet är det hård blåst. Den kan ibland avta något för att sen komma igen med förnyad styrka. Några ljud från eget liv i skogen hörs inte, ej heller hundskall, skott eller signaler. Sydväst, regnkappa, byxhol-

kar och gummistövlar skyddar mot den yttre rinnande vätan men kondensfukten innanför är stark. Vore jag älg skulle jag hålla mig hemma.

Det gör han tydligen också. Timmarna går utan att någonting händer och jag tycker att jag lugnt kan lägga ifrån mig studsaren på tornets tvärslanor och slappna av litet. Droppar blir till pärlor på bösspipans feta, blå yta och så småningom till sammanhållna, små pölar.

Foto Bilddatabasen Sollefteå

Jag får också extra tilldelning av väta. Ibland när jag rest mig för att se litet bättre glömmer jag att samla ihop regnrockens skört och sätter mig mitt i plasket på skjutstolen utan något skydd där bak.

Jag kommer ihåg vad den gamle skogvaktaren – en hård drivare av arbeten i skogen och sannerligen inte någon, som beviljade rast i onödan – sa åt oss i stämplarlaget en gång i regnig oktober, när vi på eftermiddagen en lång dag kände vattnet komma krypande från nacken ner efter ryggraden. "När en karl blir våt under rumpan är det slut med honom. Nu tar vi rast, dubbelt snus och gör upp eld."

Här och nu kan jag tyvärr inte bevilja mig själv någon av dessa förmåner.

* En haiku är en kortdikt på fem plus sju plus fem stavelser.

Börje Hedman

HEMBYGDSFÖRSÄKRINGEN

GRUNDFÖRSÄKRINGEN

Grundförsäkringen omfattar ansvars-, förmögenhets-brotts-, rättskydds- och olycksfallsförsäkring.

ANSVAR omfattar all normal verksamhet som föreningen bedriver och omfattar även skadeståndsanspråk som har samband med föreningen och dess förvaltning.

FÖRMÖGENHETSBROTT omfattar brott såsom förskingring, trohets mot huvudman, bedrägeri, stöld eller snatteri som anställd eller förtroendevald eller styrelsevald funktionär gjort sig skyldig till gentemot föreningen.

RÄTTSSKYDD omfattar all normal verksamhet som bedrivs inom föreningen och betalar ombuds- och rättegångskostnader vid tvist i domstol. Försäkringen ersätter inte arbetstvister.

OLYCKSFALL omfattar person som under uppdrag för föreningen,

regionalt hembygdsförbund eller Sveriges Hembygdsförbund drabbas av olycksfallsskada under sammankomster, kurser, verksamhet och under därmed förenad resa samt för deltagare vid föreningens egna arrangemang. Försäkringen omfattar inte personer som är anställda av föreningen eller anlitas från företag.

Grundförsäkringen förutsätter att föreningen är medlem i Sveriges Hembygdsförbund.

SE ÖVER ERT FÖRSÄKRINGSBEHOV!

Hembygdsförsäkringen,
Östra Långgatan 30A, 432 41 Varberg
hembygdsförsakringen@hembygd.se 0200-22 00 55

Kulturarvet i Västra Medelpad görs tillgängligt

Borgsjö hembygdssförening har gjort mycket för att det ska vara enkelt att släkt- och hembygdsforska i Borgsjö socken. Föreningen har relativt många gamla porträttbilder. Ordföranden på 1940-talet, Blom-Johan kallad, gick runt i gårdarna och samlade in bilder men han passade på att anteckna vilka bilderna föreställde. Nu har bilderna skannats och registrerats.

Sedan över 50 år ger hembygdssföreningen ut hembygdsskriften Borgsjöbygden och denna innehåller mycket om socknens lokalhistoria. Skrifterna är nu skannade och utgivna digitalt. Föreningen erbjuder också släkttavlor som överbrygger att kyrkböckerna brann upp 1844.

Föreningen har framställt ett 10-tal skivor med olika ämnen:

- Borgsjö befolkning 1930
- Gårdar 1940-talet
- Ivan Johnsons samlade skrifter
- Namnregister till kyrkböckerna
- Rekonstruktion av kyrkböckerna före 1844, del 1
- Sockenstämmoprotokoll
- ... samt byskivor Magdbyn etc

Borgsjö hembygdssförening har relativt många gamla porträttbilder. Ordföranden på 1940-talet, Blom-Johan kallad, gick runt i gårdarna och samlade in bilder men han passade på att anteckna vilka bilderna föreställde. Nu har bilderna skannats och registrerats.

Och fler ska det bli! Intresset från släktforskarna är stort. Det visade sig särskilt när föreningen var med på släktforskardagarna i Gävle 2012.

Lokalt kulturarvsprojekt

Sedan några år får hembygdssföreningarna i Ånge kommun hjälp med att bevara och tillgängliggöra kulturarvet. Ånge kommun äger ett kulturarvsprojekt som samarbetar med Arbetsförmedlingen och Riksarkivet MKC i Fränsta. Detta har betytt mycket för att projektet blev så lyckosamt. Kulturarvsprojektet bidrar till en fokusering på värdet av det lokala kulturarvet. Projektet öppnar möjligheter för hembygdssföreningar att anordna forskarläger och kommer att kunna göra det baserat på det material de får digitaliserat.

Projektet startade med syfte att gårdshandlingar skulle skannas. Det är särskilt intressant att skanna bouppteckningar eftersom de flesta bouppteckningarna för Medelpad brann upp när Sundsvall brann 1888. Kommunen har tidigare genomfört ett bykisteprojekt som syftade till att skanna och bevara byhandlingar. Detta projekt hade givit många erfarenheter som var värdefulla i det nya projektet.

Borgsjö hembygdssförening har registrerat sin omfattande föremålssamling. Projektet håller på att fotografera denna. Till och med en sopskyffel bär på släkthistoria. Den här skyffeln har brännmärke EAS, dvs Erik Andersson i Ö, Borgsjö (Y).

Här är några exempel på vad som görs:

- registrera föremål och fotografier på hembygdsgårdarna
- fotografera av föremålen
- skanna fotografier, gamla dokument och forskningsresultat
- konvertera ljudinspelningar
- ordna upp hembygdsarkiv

Kulturarvsprojektet kommer att fortsätta genomföra ett dokumentbevarande arbete, med strukturering av både pappers- och digitaliserat arkiv. Arkivmaterialet består till stor del av gårdshandlingar. Ett samarbete med Härmösands landsarkiv påbörjades 2011. Vi avser att detta samarbete fortsätter. Projektet har många intressanta planer och kontakter för vidare samarbete, bland annat med Institutet för språk och folkminnen (SOFI), Medelpadsarkivet och Ånge kommuns arkiverade bilder och handlingar.

Hembygdsrådets stödprojekt

Hembygdssförbunden i Medelpad och i Ångermanland samarbetar med varandra och med läns museet Murberget i Västernorrlands hembygdsråd. För att stödja hembygdssföreningarnas tekniska verksamhet har hembygdsrådet sedan ett tiotal år en IT-kommitté. Denna kommitté har nu förstärkts genom att bilda projektet "Hembygdens Kulturarv Västernorrland" som finansieras av landstinget och landsbygdsprogrammet hos länsstyrelsen.

Projektet ska vara en stödresurs för hembygdssrörelsen i länet och stödja lokala kulturarvsprojekt. Det pågår sådana lokala projekt i flera av kommunerna. Stödprojektet ska utbilda och lämna support till de lokala projekten. Dessutom ska det arbeta med tillgängliggörande av det som de lokala projekten producerar genom att ta fram tekniska lösningar. Det kan bli aktuellt att samarbeta med länsportalprojektet och med nya Bygdebånd som ägs av Sveriges hembygdssförbund. Stödprojektet leds av hembygdsrådet.

Karl-Ingvar Ångström

Borgsjö hembygdssförening är en av de största hembygdssföreningarna i Medelpad. Här är Tingsgården och i källaren till höger finns ett ordentligt arkivvalv. Där bevarar hembygdssföreningen gårdshandlingar och annat originalmaterial som har skänkts till föreningen. Materialet är nu skannat och registrering pågår.

Ångermanlands hembygdssförbunds jubileums- och minnesfond

Jubileums- och minnesfonden syftar till att belöna personer eller grupper som gjort berömvärda insatser för hembygdssrörelsen och dess grundtanke.

Gåvor till fonden kan med fördel skänkas av enskilda eller föreningar för att t.ex. gratulera någon på födelsedagen, fira ett jubileum eller hedra minnet av en bortgången.

Bankgiro: 687-6163
Vv. ange avsändare samt namn och adress på den som skall hedras. Denne får ett gratulations- eller minneskort från förbundet.

Min pappa var polis i Sundsvall

Jag är på Storgatan med mamma. Hon går alltid så fort att jag har svårt att hinna med. Men vid Epa går vi in. Jag får min första yxa. Året är 1947. Jag är fem år och vi är på väg att hälsa på pappa uppe i Kråklunden där han avverkar skog åt stadsskogvaktare Åhlin.

Vi går över Selångersån. Lukten från ladugården är intensiv. Dom har grisar där! Framför oss Norra berget med tät skog av väldiga granar. Ännu stora högar med kolupplag. Nedanför fält med högt gräs och hallon. Jag skulle plocka med mamma och prova yxan med pappa. Tidigare var här åkrar med hässjor (nu Västagens konstgräsplan och Metropol). Pappa, som är polis, blev kallad hit efter att en kraftig smäll hörts. På ena sidan en hässja låg en kropp utan huvud, på andra sidan en sovande person, som väcktes och konfronterades med den döde. "Måsen! Måsen! Vad har du gjort?"

Pappa var polis i Sundsvall. På lediga stunder högg han i skogen, mest kastved. 1947 blev han en av de främsta fritidshuggarna i Sverige och belönades med "Guld-yxan". Att hugga kastved var en konst (som allt annat). Pappa var nöjd med sin konst att rätt stapla upp veden till rätt höjd och bredd av en meter (det vill säga cirka bågsågens längd) och kunde härma skogvaktaren som lite kritiskt inte kunde förstå hur så lite ved räckte till så mycket.

Men tillbaka till Kråklunden i Norra berget. Av kvistningen blev det inte mycket bevänt. Det var för grovt och stort. Senare har jag också förstått att pappa fick hjälp med de grövsta granarna av en man med motorsåg.

Det som blivit kvar av Kråklunden är det varma sydläget och den grova frodiga växtligheten. Längre österut i Stadsbacken, ovanför Stenstan fanns de fina villorna, ofta med inglasade verandor.

Pappas skogsarbete bidrog till att vidmakthålla en god fysik vilket kunde krävas i den hårda polismiljön. Han blev kallad att stävja ett familjebråk i en av de fina villorna upp mot Norra berget. När han kom in i huset blev han varse hur kvinnan av mannen vräktes ut genom verandaglasväggen. Med ett språng var pappa på honom och fick med bägge nävarna tag i hans hårkalufs och ryckte ner honom till golvet varvid våldsverkaren direkt sloknade med skalpen neddragen över ögonen.

När jag var liten hade jag en väldig respekt för pappa. Men jag hörde honom aldrig höja rösten hemma för som han sa: "Mannen skall hemma vara from som ett lamm men ute som ett rytande lejon."

Sundsvall som var hamnstad och kallades "lilla Chicago", kunde bli dramatisk för en ordningspolis. Ibland kunde den ensampatrullerande konstapeln möta nästan övermäktigt motstånd vid omhändertagande av busar.

Pappa hugger på Södra berget

Pappa blev skickad till bussplan för ett ingripande. Pappa beskrev att det blev handgemäng som pågick nästan hela natten. Till sist såg sig pappa ingen annan utväg ha än att ta till sabeln (ej skarpslipad men måhända mer respektgivande än den senare införda batongen). Han utropade: "Jag drar blankt" och högg ner motståndaren. På sjukhuset, efteråt: "Det var tur att det blev jag och inte du".

Ett annat starkt minne från hemmet på Fredsgatan var när en kvinna en kväll kom instörtande till oss, undan sin tydligen våldsamma man. Jag minns bara att pappa var hemma och att det hela lugnade ner sig.

På sin lediga tid var pappa ute i skogen och högg timmer, mest åt staden. Vi hälsade ofta på honom. Mamma och Katarina skulle besöka pappa då han högg nån stans upp i Södra berget. Det var ju inte så långt att gå nerifrån Fredsgatan där vi bodde. Kanske var jag med för jag minns den stora trädenen, (trädform av en) i skogshygget ovanför (söder om) Grevensbäcksgatan. Yxhuggen hördes ända ner mot bilvägen upp på Södra. Men det blev ändå långt att gå upp i skogen. Där var också en tidningsreporter på besök. Fotografiet med pappa sittande på en stock och med en kaffekopp finns bevarat i familjalbumet.

I början på 50-talet tränade pappa för Sverigeloppet på cykel som han åkte 1952. Han tränade med de bästa t.ex. Nisse Wallner. På vintrarna skidåkning för märkestagning och Polis SM. Nån gång som ganska liten fick jag följa med på en träningstur. Jag hade en klocka att pingla med då pappa hunnit för långt och måste vända tillbaka till mig. Han fick ju träna lappkast i alla fall.

Skogvaktare Åhlin bodde i ett rött trähus närmast nedanför slalombacken på Södra berget. Vi var nog dit på besök rätt ofta. I sydvästra hörnet av stora rummet hade skogvaktaren sitt skrivbord och bakom honom, lutat mot vägghörnet ett björnsjute med älghorn som slida. Min syster minns inte sjutet men väl hur vi fick plocka vinbär, både röda och vita, i trädgården.

Huset är inte kvar men för mig är ett minne fastetsat. Vi sitter runt det fint dukade kaffebordet innanför köket, mamma, pappa, Katarina, jag och värdfolket. Men innan fru Åhlin har hunnit säga: "Varsågod" har jag tagit en kaka från fatet. Jag får lägga tillbaka kakan och först därefter sägs: "Varsågod."

Händelsen var oerhörd. Med ens var jag inte längre mig själv, otadlig, oberörbar, mina föräldrars stolthet. Jag hade besudlats med en gärning som endast ledde till förödmjukelse och som inte kunde försvaras. Men värst var kanske känslan av att mitt tillkortakommande också drabbade mina föräldrar. Jag var ändå säkert åtta år!

På somrarna var vi mest med mamma uppe hos mor och farföräldrarna i Brattsbacka och Toböle med lantbruksarbete, bad och fiske i Lögdeälven. Pappa jobbade ju eller var inkallad. Sommarens lantliv uppe i Nordmalin med lieslåtter (från femårsådem) höhässjning och på kvällarna bäckmete och andra rörliga nöjen som vedhuggning och kapprodd på älven i flottarbåtar, gjorde att jag vid återkomsten upplevde att konditionen förbättrats.

När isen var klar på Nacksta-Midälvsplan var det skridskor som gällde. Alla åkte, olika åldrar, hockey och bandy, pojkar och flickor, tillsammans utan tanke på vem som var bäst. Jag började i läroverket 1953 och då fanns en isbana där, stor som en hockeyrink, som vi åkte på under gymnastiken. Vår lärare ville väl testa oss. Vi skulle

Sverigeloppet 1952, Nytorget i Sundsvall. Pappa i bakgrunden

åka tjugo varv runt banan, (vi var 37 pojkar i klassen så masstarten måste ha varit massiv). Hur som helst. Jag hängde med bra och när några varv återstod förstod jag att jag var starkast och skulle vinna. Även magistern var förvånad. Det blev ingen fortsättning direkt. Några år senare (uppe i Norrfors spelade jag dock en match i division 6 i ishockey). Det gick inte bra fastän tjejnerna tjöt. Efter att ha missförstått offsideregeln några gånger togs jag av banan. Däremot gick det bättre i orientering. Jag vann en länskamp en gång. Men det är en annan historia.

På våren var det cykelutflykter utåt Siljeberget i blåsippstid, till kommissarie Jonsson i Klingsta eller på sommaren till Fläsian med "Pissviken". Jag kan ännu minnas den hårda pakethållaren. Till Fläsian åkte man också spår-vagn. Men badbyxorna som mamma stickat till mig blev inte så lyckade. Fastän dom hade livrem, också stickad, slapp jag använda dom efter det första doppet.

I Stadshuset låg polisstationen och söder därom, i nuvarande Stadshusparken, fanns när jag var liten, en ganska vid, rund men grund bassäng. Där fick man låna båtar och kajka omkring med. Jag tror inte det kostade nåt.

Oftast var pappa och förtjänsthögg på sin fritid men det hände också att vi var ute och strövade i skogen bara för nöjes skull, gick "tommen". Åhlins stuga bakom Södra var liksom vår. Stugan, som finns kvar, kallas numera "Jaktkojan". Den var då låst och pappa hade nyckel. Där halstrades strömming på enris. Om Forsgrens var med (fru Forsgren lever fortfarande, nu 88 år) kunde det bli ganska glatt tror jag mig minnas.

Men vi gick också som sagt "tommen" (utan nåt för händer) till nån vacker plats där pappa gjorde upp eld och kaffe kokades. En yxa var alltid med. Veden höggs och finklövs ur en tjärstubbe varav förstas att rastplatsen alltid valdes högt och solig, ett älglega läge. Kring eldtänn av finspantade tjärvedstickor timrades ett litet "hus" upp med mellangolv och tak. Brasan gjordes inte större än som behövdes. Önskades mer värme las ved på eftersom. Elden fick brinna ut innan platsen lämnades och släcktes aldrig med till exempel vatten.

Men åter om blåsipporna. Katarina och jag på varsin pakethållare. Mamma hade gjort matsäck i pappas ryggsäck och målet var Siljeberget och dess rika blåsippsslutning. För mamma och pappa var det något speciellt med Sundsvallstraktens blåsippor eftersom dom inte fanns i barndomsmiljön. Ett extra värde, ungefär som den praktfulla Stenstan.

Ove Johansson
Indals hembygdsförening

”Nu bleknar Ångermanland”

Vår familj gjorde under 1980-talet en resa till Kanada för att återförenas med utvandrade släktingar från Ångermanland (1800-tal).

Vi bilade från Seattle längs den kanadensiska kusten till Vancouver. Naturen var hissnande vacker!

Då hör vi plötsligt från en son i baksätet: ”Nu bleknar Ångermanland!”

Våra barn hade från såväl morsom farföräldrar och andra släktingar alltid fått höra om det fantastiska Ångermanland.

De var, trots att de hörde hemma i Medelpad, präglade av alla gamla berättelser från Ångermanland. Även jag själv – född i Sundsvall – upplevde Ångermanland som något alldeles speciellt.

Inte förrän jag som pensionär började rota i alla gamla papper och tingestar jag ärvt, väcktes mitt djupa intresse.

Vilka var dessa gamla människor, som så starkt präglade min familj? Jag började således släktforska.

Min mormors far kom vandrande från Östra Torsås, Småland 1843. Han gjorde inte som de flesta – flyttade till Amerika – utan tog sin unikabox i handen och styrde norrut, där han förhoppningsvis kunde finna arbete. Fick sin första anställning vid Nyviks sågverk.

Min mormor beskrev honom som ”den vackra smålänningen”, som bedårade hennes mamma. Men vad var det han lämnade?

I Östra Torsås levde indelte soldaten Magnus Säll med sin stora

familj i ett soldattorp.

Det var trångt och fattigt och när sedan en av döttrarna, Beata född 1815, födde fyra oäkta barn, varav min mormorsfar var en, var det nog dags lämna stugan, så snart möjlighet fanns.

Att läsa kyrkböcker och annan litteratur om deras levnadsomständigheter var fascinerande!

Jag fann många starka kvinnor i ”mitt” torp! Vilka var de? Hur stod de ut? Hur såg de ut?

Det sista kunde ingen upplysa mig om, foton saknades, så då föddes idén att själv fantisera med nål och tråd.

Jag tyckte jag lärde känna soldatdottern Beata, hennes systrar, mamma, mormor... och ett varmt förhållande uppstod mellan mig och varje kvinna jag broderade!

Så småningom fyllde dessa kvinnor (inga män fick vara med) en hel tavla (Säll-skabet) och när jag så av kärlek till alla avslutade denna, finner jag att de flesta har sina rötter i Ångermanland.

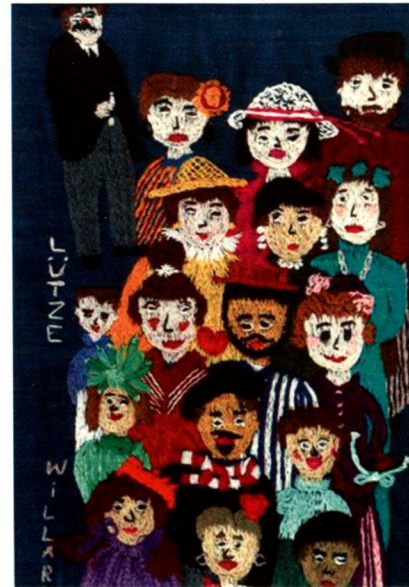
Den kanadensiska grenen är också representerad.

Min mamma har betytt mest för mig i livet. Det är därför hon fick en röd hatt!

Men i en familj finns fler släktgrenar. Jag följde min svärmors gren och där fick jag fram spännande uppgifter, som vi i familjen inte hade aning om.

Jag fann en familj med rötter i Polen-Tyskland, som i slutet av 1800-talet hamnade på Djurgården, Stockholm. De livnärde sig genom att resa land och riken runt och förevisa ett vaxkabinett.

I familjen fanns idel artister och

”Släkttavla”

konstnärer inom olika områden.

Tack vare en bok, skriven av f.d. teaterdirektören för Arenateatern, Per Simon Edström, Stockholm, fick vi en spännande historia. Han har i sin ägo kvar delar av detta vaxkabinett.

Familjen Willardt-Lütze blev nu föremål för mina släktforskningar.

Bilder saknades, men via kyrkböckerna tyckte jag kunde göra mig en bild av de färgstarka personer som dök upp.

Döm om min förvåning när jag så småningom fick se ett foto av Albert Lütze! Hans karaktär stämde in i mitt broderi! (Randig kavaj och röd hatt.)

O, så roligt jag haft och vilka fascinerande släktingar vi har!

Jag vill bara fortsätta.....

Bild och text Karin Felländer

Haverö hembygdsgård

En sörlänning på besök bland Medelpads hembygdsgårdar konstaterade, att de flesta låg högt med utsikt över nejden. Detta stämmer i högsta grad med Haverö hembygdsgård. Belägen i byn Säter med utsikt ner över Ljungandalen och ett sluttande tun med inte mindre än 17 hus, är gården verkligen värt ett besök.

Hembygdsföreningen bildades 1938. Man fick till skänks tomten som då var skogsbevuxen. Efter avverkning och röjning kunde man flytta dit det första huset – Hinrik Jonsgården från Kölsillre. Huset är en gammal släktgård vars mest kända ägare var bonden Henrik Henriksson (1774-1860). Han var sockenskrivare, kyrkvård, nämndeman, sockenmagasinsföreståndare och fjärdingsman. Byggnaden uppfördes ursprungligen ca 1760 som en envånings parstuga som senare under 1800-talet kompletterades med en övervåning.

I huset är hembygdsgårdens museum inrymt med ca 3 000 föremål. Här finns också takmålningar och målade tapeter av konstnärinnan Barbro Dillner.

Mitt emot museet står Hans Halvarsgården ditflyttad från Överturingen. Byggnaden har kompletterats med ett nybyggt café som är öppet under sommartid.

Vinkelrätt mot museum och café finns en byggnad som tidigare varit gästgiveri i Vassnäs. Här bedrivs under sommaren Bed and Breakfast. Den verksamheten är liksom caféverksamheten utarrenderad.

Hembygdsföreningen har med stöd av Ånge kommun ansvar för Eldnäsets flottningsmuseum.

Haverö hembygdsgård har ca 230 medlemmar. För att sköta Hembygdsgården och genomföra aktiviteter under sommarhalvåret har föreningen delat in arbetet i ansvarsområden, till exempel museiansvarig, byggnadsansvarig o.s.v.

Sommarverksamheten startar med Gökotta i samar-

bete med Haverö församling på Kristi himmelfärdsdag. Sedan följer plantbyttardag, midsommarfirande som avslutas med dans på dansbanan på kvällen, hembygdsgårdens fest, marknad och kvällar med underhållning.

Föreningen samarbetar med förskolan. Dagen innan midsommarafton kommer förskolebarnen till hembygdsgården för att plocka blommor och hjälpa till att kläda stängen.

Sommaren avslutas med ett kalas för alla som arbetat under säsongen. Sedan i slutet av september stängs gården för att åter vakna upp nästa försommar.

Haverö hembygdsgård med sitt läge, sina intressanta byggnader och samlingar och sitt trevliga café och Bed and Breakfast är väl värt ett besök. Kombinerar man detta med att besöka Haverö strömmar och Flottningsmuseet så har man upptäckt en rik och spännande del av Medelpad.

Margareta Johansson
som intervjuat Margareta Wiklund

Avs. Medelpads & Ångermanlands Hembygdsförbund
Åstön 765, 860 35 Söråker

B
Föreningsbrev

6 JUNI BÖRJAR FESTEN!

Fri entré www.murberget.se
Härnösand. Öppet tis-sön 11-16
Butik & kafé, tfn 0611-886 00

 murberget
Länsmuseet Västernorrland